

FUTBOL SPORTIDAGI QOIDALAR**Sultonov Vahob Murotovich***Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM assistent o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada futbol sport turining asosiy qoidalari, o'yinning tashkil etilishi, hakamlik tizimi, maydon o'lchamlari, qoidabuzarlik turlari va jazolar, shuningdek, sport etikasi va o'yinchilarning majburiyatlari haqida batafsil ma'lumot berilgan. Maqolada futbol o'yini orqali jismoniy faollik, intizom, jamoaviylik va sport madaniyatining shakllanishiga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: futbol, qoidalar, hakamlik, jarima, ofsayd, sport etikasi, jamoaviylik, intizom, penalti.

Аннотация. В данной статье подробно рассматриваются основные правила футбола, структура игры, система судейства, размеры поля, типы нарушений и наказаний, а также вопросы спортивной этики и обязанностей игроков. Особое внимание уделено роли футбола в формировании физической активности, дисциплины, командного духа и спортивной культуры.

Ключевые слова: футбол, правила, судейство, штраф, офсайд, спортивная этика, командный дух, дисциплина, пенальти.

Annotation. This article provides a detailed overview of the main rules of football, including the structure of the game, the refereeing system, field dimensions, types of fouls and penalties, as well as sports ethics and player responsibilities. Special attention is given to the role of football in developing physical activity, discipline, teamwork, and sports culture.

Keywords: football, rules, refereeing, foul, offside, sports ethics, teamwork, discipline, penalty.

Kirish.

Futbol — butun dunyoda eng ommabop va mashhur sport turlaridan biridir. Bu o'yin nafaqat musobaqa yoki ko'ngilochar mashg'ulot sifatida, balki jismoniy

rivojlanish, sog'lom turmush tarzini shakllantirish, intizom va jamoaviylik ruhini tarbiyalash vositasi sifatida ham katta ahamiyatga ega. Har qanday sport turi kabi futbol ham aniq belgilangan qoidalarga asoslanadi. Ushbu qoidalar o'yinning adolatli o'tishini, raqobatning halolligini va sport madaniyatining yuksak darajada saqlanishini ta'minlaydi.

Asosiy qism.

Futbol o'yini haqida umumiy tushuncha. Futbol — bu ikkita jamoa o'rtasida o'tkaziladigan sport o'yini bo'lib, har bir jamoada 11 nafardan o'yinchi ishtirok etadi. Ulardan biri darvozabon hisoblanadi. O'yinning maqsadi raqib jamoa darvozasiga to'pni kiritish va o'z darvozasini himoya qilishdan iborat. O'yinda qo'l bilan o'ynash faqat darvozabonga ruxsat etiladi.

Maydon o'lchamlari va belgilar. Futbol maydoni to'g'ri to'rtburchak shaklida bo'lib, uning uzunligi 90–120 metr, kengligi esa 45–90 metr bo'lishi lozim. Xalqaro o'yinlarda bu o'lchamlar 100–110 metr uzunlik va 64–75 metr kenglik oralig'ida bo'ladi. Maydon o'rtasida markaziy chiziq, markaziy doira, jarima maydoni, burchak sektorlar va darvozalar joylashgan bo'ladi. Darvozaning o'lchami 7,32 metr kenglikda va 2,44 metr balandlikda bo'ladi. Barcha o'yin chiziqlari oq rangda bo'lishi kerak[2].

O'yin davomiyligi. Rasmiy futbol o'yini 90 daqiqa davom etadi, ya'ni ikkita 45 daqiqalik bo'limdan iborat. Har bir bo'lim orasida 15 daqiqalik tanaffus beriladi. Agar musobaqa reglamentiga ko'ra g'olib aniqlanishi kerak bo'lsa, teng hisob holatida 15 daqiqalik ikkita qo'shimcha bo'lim o'ynaladi. Agar bu bosqichda ham g'olib aniqlanmasa, penaltilar seriyasi o'tkaziladi.

O'yin boshlanishi va davom ettirish qoidalari. O'yin hakamning hushtagi bilan boshlanadi. To'p markaziy doiradan tepilib o'yin kiritiladi. Har qanday o'yin to'xtagan holatda (masalan, jarohat, qoidabuzarlik, aut yoki ofsayd holatida) hakamning belgisi bilan qayta boshlanadi. To'p maydon chegaralarini to'liq tark etganida u "o'yin tashqarisida" hisoblanadi[1].

Ofsayd (o'yindan tashqari holat). Ofsayd holati futbolning eng murakkab va muhim qoidalaridan biridir. O'yinchi raqib jamoaning so'nggi himoyachisidan

oldinda turgan holda to‘p uzatilsa va bu harakatda faol ishtirok etsa, u “ofsayd” holatida deb hisoblanadi. Ofsayd holatida o‘yin to‘xtatiladi va raqib jamoaga erkin zarba beriladi.

Qoidabuzarliklar va jazolar. Futbolda qoidabuzarliklar ikki turga bo‘linadi: mayda qoidabuzarliklar va qo‘pol qoidabuzarliklar. Mayda qoidabuzarliklarga raqibni to‘xtatish, qo‘l bilan to‘p o‘ynash, raqibni itarish kiradi. Qo‘pol qoidabuzarliklarga esa raqibni yiqitish, zarba berish yoki xavfli o‘yin kiradi.

Qoidabuzarlik sodir etgan o‘yinchiga:

- Ogohlantirish (sariq kartochka) — intizom buzilganida;
- Maydondan chetlatish (qizil kartochka) — qo‘pol yoki takroriy qoidabuzarlik sodir etganida qo‘llaniladi[3].

Erkin va jarima zarbalari. Agar o‘yinchi qoidani buzsa, raqib jamoa erkin zarba (free kick) yoki jarima zarbasini (penalti) amalga oshirish huquqiga ega bo‘ladi. Penalti 11 metr masofadan bajariladi va faqat darvozabon himoya qiladi. Erkin zarba esa qoidabuzarlik joyidan beriladi va devor o‘rnatilishi mumkin.

Avt va burchak to‘plari. Agar to‘p yon chiziqdan chiqsa, uni raqib jamoa “aut” orqali o‘yinga kiritadi — bu jarayonda to‘p ikki qo‘l bilan orqadan otib maydonga qaytariladi. Agar to‘p darvozabon yoki himoyachi tomonidan darvoza ortiga chiqsa, burchak to‘pi beriladi. Uni hujumchi burchak sektoridan tepadi.

Hakamlilik tizimi. Futbol o‘yinini bosh hakam, ikki yon yordamchi hakam (chiziq hakamlari) va ehtiyoj bo‘lsa, video yordamchi hakam (VAR) boshqaradi. Bosh hakam o‘yinning barcha jarayonlariga mas’ul bo‘lib, qoidabuzarliklar, gollar, kartochkalar va vaqtni nazorat qiladi.

O‘yinchilarning kiyimi va xavfsizlik qoidalari. Har bir o‘yinchi maxsus forma, raqamli futbolka, tizza va boldir himoyasi, sport oyoq kiyimi kiyishi shart. Zargarlik buyumlari, metall predmetlar, soatlar yoki xavfli aksessuarlar taqiqlanadi. Bu xavfsizlik nuqtai nazaridan muhim talabdir.

Sport etikasi va intizom. Futbol nafaqat texnik mahorat, balki madaniyat va sport etikasini ham talab qiladi. O‘yinchilar hakam qarorlarini hurmat qilishi,

raqib jamoaga nisbatan hurmatda bo'lishi lozim. Sport intizomi buzilgan holatda nafaqat o'yinchi, balki butun jamoa jazoga tortilishi mumkin[4].

Xulosa.

Futbol o'yini — bu nafaqat sport, balki insonning jismoniy, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi faoliyatdir. Qoidalariga rioya qilish o'yinning adolatli va xavfsiz o'tishini ta'minlaydi, o'yinchilar o'rtasida hurmat, jamoaviylik va do'stlikni mustahkamlaydi. Futbol qoidalarini bilish va ularga amal qilish nafaqat sportchi, balki tomoshabin uchun ham muhim, chunki bu o'yinning haqiqiy ruhini anglashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov A. Sport nazariyasi va metodikasi. Toshkent: O'zDJTI nashriyoti, 2022.
2. Rasulov B. Futbol asoslari va texnikasi. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligi. Sport turlari bo'yicha qo'llanma. Toshkent, 2023.
4. O'zbekiston futbol assotsiatsiyasi. Futbol qoidalari va musobaqa reglamenti. Toshkent, 2023.